

zijn voordeel kunnen doen. Maar al lezend zal hij zich toch (opnieuw) pijnlijk bewust worden van de wijze, waarop ons vak in het Oosten van Europa wordt mishandeld. Niet alleen wetenschappelijk, door de eenzijdige keuze van de teksten (alleen economisch-sociaal) en door het schema waarin het materiaal gewrongen wordt, maar vooral, en dat lijkt mij het droevigste, door de ethische implicaties: de schurkachtigheid van de „uitbuiters”, de beklagenswaardigheid van de arme massa, de huichelachtigheid van de vrome. Hoe moet de jeugd, zó voorgelicht op de schoolbanken, dan wel tegen het Westen aankijken? Ed. Meyer en senator Bilbo op één lijn! Een historicus, voor wie „das Verstehen” levensbeginsel is geworden, gaat - mirabile dictu - uit dit boek over het Oude Oosten iets meer verstaan van zijn zo geïnstrueerde tijdgenoot, de sovjet-mens.

Jac. J. Janssen

1) Vergelijk het handboek voor de paedagogische instituten van de Sovjet-Unie door W. I. Awdiew, getiteld „Geschichte des alten Orients” (Duitse vertaling, Berlijn, 1953) en de recentere en meer omvattende „Histoire de l'Antiquité” door V. Diakov en S. Kovalev (bespreking door K. Sprey in Tijdschr. v. Gesch. 76, 1963, pp. 88 vlg.). Een voortreffelijk overzicht van de thesen der communistische theoretici (Marx, Engels, Lenin, Stalin, enz.) t.a.v. deze kwesties in E. C. Welskopfs „Die Produktionsverhältnisse im alten Orient und in der griechisch-römischen Antike” (Berlin 1937, D. Akad. v. Wiss., Schriften in der Sektion der Altertumswiss., Nr. 5).

2) Zie in dit verband Geyl „Sovjet-historici stellen zich voor” in „Geschiedenis als Medespeler”, speciaal blz. 187.

* * *

DE NEGENTIENDE EEUW IN DE KNEL

Met deze titel is lang niet alles gezegd. Er zit meer in de knel dan eeneeuw. Er was een tijd - toen ik gymnasiast was en student, en nog wel later - waarin ik mij aan deze eeuw al heel weinig gelegen liet liggen. Kortzichtigheid, wie weet voortgevloeid uit een soort generatieconflict, lag ten grondslag aan mijn afkeer van die „vorige” eeuw, haar „voze” fatsoen, haar bedriegelijke zekerheden, haar gewichtigdoenerij, haar kabinetten van mannen met dubbele namen, haar soms bar kleine grote politiek.

En toch, na veertien jaar lesgeven voelde ik, toen het Rapport-Geurts c.s. verscheen, dat deze eeuw in de knel kwam, en meer dan een eeuw: ons vak. Het wil mij voorkomen dat het historisch bedrijf in ons land niet al te best functioneert. Vriendelijke amateurs, hooggeleerde beoefenaren van onze wetenschap en last but not least de leraren in geschiedenis kunnen het met elkaar en zelfs veelal onderling maar matig vinden. Dat zij het oneens zijn over een boek, een recensie, een term of een tijdvak laat ik daar. Ik zou het zelfs

graag een gezond verschijnsel willen noemen, ware het niet dat ook uit zulke onenigheden maar al te vaak blijkt dat men het niet eens is over de onderlinge taakverdeling, over wezenlijke kenmerken van het vak en over de wijze waarop het beoefend, gedoceerd en aan de man gebracht moet worden. 1)

Als het waar is dat een zekere hoeveelheid meningsverschil vruchtbaar zijn kan, maar dat een té grote hoeveelheid ervan verlammend werkt, dan vrees ik dat wij ons in een uiterst précaire situatie bevinden. Wij kunnen ons verheugen over het toenemend ledental van de V.G.N., en ons ergeren over de bedreigde positie van ons vak in de school, toch, wat werkelijk voor de positie van dit vak ter zake doet, speelt zich niet alleen maar af in deze sfeer, en evenmin in die van het debat over het Rapport-Geurts, dat voor mij veeleer een symptoon van een bedreiging is, dan de bedreiging zelf. Toch moet ik het Rapport hier noemen, want dit voorstel om een brok negentiende eeuw uit de examenstof te lichten, en het te vervangen door contemporaine geschiedenis op mondiale basis, is m.i. mede veroorzaakt door ons eigen onbehagen over „al die kabinetten” en „al dat gevraag over Bismarck”.

En is dat onbehagen niet weer voor een belangrijk deel een gevolg van het feit dat deze stof bij ons zelf nog niet echt als historie gefunctioneerd heeft? De aneddoten - bijvoorbeeld uit Oud's Honderd Jaren - waarmee we de parlementaire historie van de negentiende eeuw in Nederland lardeerden, vermochten onze docerende benadering van het tijdvak niet omhoog te heffen boven het schamel-onhistorische niveau van een beknopt uittreksel uit de Handelingen der Staten Generaal. En zijn wij wat Bismarck betreft, wel geslaagd in ons streven de man en zijn tijd op verantwoorde en behoedzame wijze te plaatsen in het geheel van de Duitse geschiedenis, die voor óns noch met hem, noch met Wilhelm eindigen mag? 2)

Dit tekort - van onszelf, maar daarover straks meer - eentekort dat wij ons niet altijd even scherp bewust geweest zijn misschien, is op zijn minst één van de oorzaken dat velen van ons deze nog nooit volop geschiedenis geworden leerstof hebben willen ruilen voor contemporaine mondialiteit. In de eerste VGN-ledenvergadering, die zich met het Rapport-Geurts bezighield, heb ik in de vorm van een interruptie in het midden gebracht dat dit in de praktijk geen geschiedenis zou worden, maar politicologie en sociologie. Ik wil deze mening staande houden tegenover al diegenen die menen dat het vak dan in hun handen toch geschiedenis zou kunnen blijven heten. Wanneer men gedurende twee opeenvolgende jaren op mondiale basis les geeft over een tijdvak van nog geen eeuw, dan komt er in onze lessen zó veel „nebeneinander” en zo weinig „nacheinander”, dat ons vak daarbij wel denatureren móet. Ik houd deze mening ook staande niet ondanks, maar juist wegens mijn persoonlijke belangstelling voor sociologie en politicologie beide.

Wie zich goed op de hoogte houden wil van het grensgebied tussen deze vakken en het onze, is daar nog niet maar zo mee klaar. Het is niet makkelijk dit voornemen uit te voeren, niet omdat er zo veel, maar omdat er tussen dat vele zo weinig goeds te lezen valt. Allereerst nodig is niet leesijver in journalistieke beschouwingen of bestsellers, maar selecterend vermogen. Als het

gaat om de vraag wat historicus en socioloog elkaar thans te zeggen hebben, dan zal Bouman's boekje *In de Ban der Geschiedenis* niemand wijzer maken. De beschouwingen van Baudet en Van Doorn, in de veel minder bekende brochure *Sociologie en Geschiedenis* doen echter wel degelijk ter zake. 3) Zo dient men óók het grensgebied tussen geschiedenis en politiek met bezonnenheid te betreden; op dit grensgebied kom ik in de noten nog wel terug. Maar laat ik eerst nadrukkelijk zeggen wat de studie in deze grensgebieden mij geleerd heeft: dat het warempel niet nodig is de hierboven aangeduide ruil aan te gaan. Het is niet nodig dat de in de hoek gedrukte geschiedenis een knieval gaat maken voor die zegevierend opmarcherende sociologie en politicologie. Wij kunnen namelijk de hele negentiende eeuw behouden, historici blijven, en niettemin de leerlingen iets bijbrengen van de werk- en denkwijze van die andere vakken.

Het merkwaardige feit doet zich voor, dat die veelomstreden eeuw eindelijk geschiedenis aan het worden is. Dit is misschien nog niet, en zeker nog niet voldoende het geval in onze docentenwereld, maar wel blijkt het uit het werk van een hele reeks beoefenaars van onze wetenschap. Hun publicaties maken juist nu de negentiende eeuw (en vooral ook de tijd tot 1870!) tot een zo interessante stof voor ons werk, dat het jammer zou zijn op ditzelfde ogenblik dat hele tijdvak te verbannen naar de derde klas, die aan de nu eindelijk mogelijk geworden indringende behandeling van het onderwerp nog niet toe is. Deze auteurs hebben doorgaans ruimschoots aandacht besteed aan politieke en sociale structuren, zonder daarbij de eisen van het historisch vakmanschap uit het oog te verliezen. Er is op dit gebied zo veel te vermelden, dat mijn commentaar (hieronder) kort moet zijn, terwijl bovendien het literatuurlijstje zelf zonder twijfel nog onvolledig blijft, al was het alleen maar omdat ik me nog steeds geen kenner van het tijdvak durf noemen. 4)

Mijn bedoeling evenwel moet nu duidelijk zijn: de negentiende eeuw zit in de knel, omdat er ondanks alle postacademiale ijver bij ons docentencorps nog onvoldoende begrip bestaat voor de resultaten van een aantal moeizaam voortpionierende wetenschapsbeoefenaars. Laten wij dus die eeuw niet alleen, maar ook ons vak trouw blijven!

D. J. Roorda

1) Het debat over het geschiedenisonderwijs in het *Hollands Maandblad* (mei en juni 1963), waarover elders in dit nummer van *Kleio* een bericht is opgenomen, biedt, hoe lezenswaard het overigens mag zijn, een opmerkelijke illustratie van de hier gesignaleerde ongezonde verhoudingen. Dit geldt met name voor de bijdrage in het juninummer.

2) Voor de collega's, die deze vraag voor zich zelf negatief moeten beantwoorden, noem ik: E. H. Kossmann „Enkele problemen van de Europese geschiedenis na de middeleeuwen”, *Scienta* II, Zeist (In het bijzonder de laatste pagina's van deze bijdrage); J. C. Boogman „Beschouwingen over Bismarck”, *T. v. G.* 1952, p. 11, en het debat tussen Boogman en Dittrich

in het T. v. G. van 1957 (p. 309) en 1958 (p. 16).

3) K. Kuypers, H. Baudet en J. A. A. van Doorn, *Sociologie en Geschiedenis*, Assen 1961.

4) Wat de Nederlandse geschiedenis aangaat noem ik slechts: J. C. Boogman „The Dutch Crisis in the Eighteen-Forties”, *Britain and the Netherlands I*, London 1960, p. 192 vlg. en Th. van Tijn „Tien jaren liberale oppositie in Amsterdam, 1844 - 1854”, *B. G. N. XVIII* (1963) nr. 3 en 4. Overigens bevatten de laatste jaargangen van de *B. G. N.* en de laatstverschenen *Verslagen en Bijdragen en Mededelingen* van het H. G. tal van artikelen en mededelingen, die tezamen met eerder verschenen werk een volop historische benadering van dit tijdvak mogelijk beginnen te maken. In dit verband mag ik zeker nog noemen Boogman's lezing „Achtergronden en algemene tendenties van het buitenlands beleid van Nederland en België in het midden van de negentiende eeuw” (*B. en M. H. G.* 76, 1962, p. 43 vlg.). De titel van deze lezing verraaft reeds dat ze niet in de eerste plaats handelt over gebeurtenissen, maar over de sociale structuur van de leidende groepen in beide landen. Hier kan men lezen (p. 57) dat er ten onzent ondanks de liberale zegepraal van '48 onder de honderd ministers van 1848 tot 1877 er 81 zijn geweest van adellijke of patricische afkomst, 17 uit gegoede burgermilieu's en slechts 2 van kleinburgerlijke origine. Zo'n mededeling nu vind ik voor het geschiedenisonderwijs van vrij wat meer belang dan de tot voor enige tijd zo braaf geleerde namen van de leiders van die deftige kabinetten. Wat de Engelse geschiedenis aangaat verwijs ik naar mijn artikel over Sir Lewis Namier (*T. v. G.* 1962, p. 325 vlg.) en naar de daar genoemde literatuur over de negentiende eeuw. Er blijkt uit dat de wetenschap zich in Engeland is gaan toeleggen op de studie van sociale en politieke achtergronden. Deze toeleg heeft, niet in het minst voor het tweede kwart van de negentiende eeuw, de tijd van de Reform van 1832 en het Chartisme, reeds zo veel resultaat opgeleverd, dat wij er niet slechts onze lessen, maar ook onze leerboeken om zouden moeten herzien. Men zie b.v. M. G. Brock „The Reform Act of 1832”, *Britain and the Netherlands I*, London 1960, p. 174; in een tweede deel *Britain and the Netherlands* zal een belangrijke bijdrage verschijnen over het Chartisme.

In tal van moderne Engelse historische werken komt het ontstaan van de moderne partijpolitiek en van de organen waarmee die politiek verweven is, uit de verf. Ook buiten Engeland is uiteraard de politieke situatie van thans bepaald door de omstandigheden van het verleden. Juist in vergelijking met Engeland en Nederland is het achterwege blijven van een modernisering van de partijpolitiek in Frankrijk een opmerkelijk feit. De aftandsheid van de „République des camarades”, van oudsher dé zondebok voor politiserende generaals in dit land, kan uit sociale en economische omstandigheden alleen niet verklaard worden. Ook de politiek zelf verdient het dus, bestudeerd te worden. Het artikel van R. von Albertini (*Parteiorganisation und Parteibegriff in Frankreich, 1789-1940*”, *Historische Zeitschrift* 193, 1961 - 3) wil nog geen afdoend antwoord geven op alle hier oprijzende vragen.

Toch is het zeker de moeite waard van deze beschouwingen kennis te nemen, juist omdat wij moeten werken met leerboeken die deze problemen onvoldoende hebben verwerkt. Het is wel ten enen male onbevredigend als zij een aantal Franse partijnamen noemen (Novem III 1961, p. 168) zonder vermelding van de opmerkelijke verschillen tussen deze partijen en die in Engeland en Nederland.

* * *

Didactica

OVER DE ZIN EN DE PRACTIJK VAN HEEMKUNDE BIJ HET GESCHIEDENISONDERWIJS OP V. H. M. O. -SCHOLEN

Ter inleiding het volgende. Op de eerste bladzijde van Wereld in Wording dl. I staat: „Waarom bestuderen wij de geschiedenis? Uit belangstelling voor het leven van onze voorouders; sommigen zochten naar voorbeelden van deugd; anderen wilden het dagelijks leven kennen; weer anderen kunst, wetenschap en godsdienst; er waren er, die lering wilden trekken uit de geschiedenis; tenslotte vinden velen een genoegen als dat van ontdekkingsreizigers, als zij zich verdiepen in het leven van vroeger”.

Als wij deze opsomming analyseren, vinden wij op de eerste plaats de sociale factor: de mens voelt zich verbonden met zijn naasten-in-de-verleden-tijd; dan de ethische factor: hij wil gesterkt worden door de helden en/of heiligen uit het verleden; of de nieuwsgierigheid naar het verleden van de eigen klasse doet zoeken naar de mens in zijn milieu, en folklore en tuitlampjeshistorie zijn dan uitstekende hulpwetenschappen; de homo sapiens wil weten, „wie es geworden”, „wie es gewesen”, met de beleving van „het Ware, het Goede, het Schone”; er is de pragmatische geschiedbeoefening die uitgaat van het „l'Histoire se répète”; tenslotte is er de ontspannende werking van het zien van het ongewone, de reis niet naar vreemde plaatsen, maar naar vreemde tijden, waarbij de kenvermogens zonder tegenzin-t.g.v.verveling, en dus moeiteloos worden aangesproken, en hun functioneren geeft de mens een aangenaam gevoel.

Hier staat dus opgesomd al hetgeen volwassenen brengt tot aandacht voor het verleden, en wat de doeleinden, het nut, de zin van de kennis van het verleden zijn. Aan kinderen van twaalf, vijftien jaar zullen wij wel niet volledig zeggen, waarom zij het verleden moeten kennen; immers, de samenstelling en dosering van het schoolmenu, product van onze (?) opvoedkundige inzichten en onze (vooroorlogse) kijk op hun uitgroei, begrijpen zij evenmin als een zuigeling de samenstelling van Nutricia-B begrijpt. Maar zij slikken niet zo gedwee als een baby, en ons voedsel valt soms zwaar op hun maag, en dan vragen de tieners (vergeef ons deze term): Waar is dat geschiedenis leren